Ahmed Güner Sayar

A. SÜHEYL ÜNVER

(Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri)

1898 - 1986

Aziz hocam Süheyl Ünver'in
değerli eşi Müzehher Ünver'e
saygı ile, sevgi ile...

ÇİNDEKİLER

I. Baskıya Önsöz 13
II. Baskıya Önsöz 19

BÖLÜM I
HAYATI

I Giriş
II Mustafa Enver Bey 26
III Şevki Efendi ve Safiye Hanım 47
IV Mustafa Enver Bey - Safiye Hanım Evliliği 59
V Süheyl'in Doğumu ve Çocukluğu 62
VI Mustafa Enver Bey'in vefatı ve Ertesi 72
VII Süheyl'in İdadi Yılları 83
VIII Süheyl Tıbbiye Öğrencisi 95
IX Hoca Ali Rıza Bey 108
X Medreset'ül Hattatin'de 122
XI Abdülaziz Mecdi Efendi ile Sohbetler 133
XII Doktor A. Süheyl Bey(1920-1927) 153
XIII Dr. Rıfat Osman -Muallim Cevdet-Osman Ergin 178
XIV Dr. Süheyl Bey Paris'te (1927-1929) 198
XV Darülfünûn'da Öğretim Üyesi (1930-1933) 215
XVI Evlilik Öncesi Süheyl Bey 228
XVII Haseki'deki Konak 233
XVIII Evliliği(1932) 238
XIX Hekimlik Çalışmaları 248
XX Darülfünûn'dan Üniversite'ye Geçiş ve Ertesi 252
XXI Tıp Tarihi Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Türk Tıp Tarihi Çalışmaları 258
XXII Özel Muayenehane ve Hastaları 273
XXIII Oğlu Aydın'ın Doğumu 279
XXIV Akademik Çalışmaları 285
XXV İsmail Saib Efendi 297
XXVI Ahmed Yakupoğlu 309

XXVII Çıraklıktan Olgunluğa(1) 318
XXVIII Çıraklıktan Olgunluğa(2) 326
XXIX Türk Kültür Tarihçesi 332
XXX Mısır, Irak ve İran'a Seyahatler 344
XXXI Mezarlıklarda Gizlenen Hazine 358
XXXII Ankara Yolculukları(1954-1958) 364
XXXIII Kayseri Niğde-Konya (1955-1956) 370
XXXIV Yahya Kemal Beyatlı 381
XXXV Ünverler Amerika'da (1958-1959) 388
XXXVI Amerika Günlerinin Muhasebesi 406
XXXVII Sergiler (1960-1962) 411
XXXVIII İstanbul'un Bitmeyen Envanteri 417
XXXIX Anadolu'da Türk İnsanıyla Kavuşma 427
XL Yurt Dışı Gezileri 441
XLI Emekliliğe Adım 449
XLII Emeklilik Yılları 454
XLIII 1980'e Uzanan Yıllar ve Sonrası 460
XLIV Yolların Sonu 466

BÖLÜM II
A- ŞAHSİYETİ, FİKRÎ DÜNYASI / 481

1. Hoca Ali Rıza Bey 484
2. Abdülaziz Mecdi Tolun 486
3. Akil Muhtar Özden 488
I. Süheyl Ünver'in 'İnsan'a Bakışı491
A. Süheyl Ünver'de 'Allah' İnancı 497
B. Süheyl Ünver ve 'Dinler' 498
C. Süheyl Ünver ve İslâmiyet 500
Ç. Süheyl Ünver ve 'Hz. Muhammed' 503
D. Süheyl Ünver ve Hz. Muhammed'den Sonra
İslamın Yetiştirdiği Örnek İnsanlar: Anadolu Evliyaları 506
a. Mevlâna Celâleddin-i Rûmi 507
b. Yunus Emre 510
c. Kuşadalı İbrahim Efendi 512
ç. Ahmed Amiş Efendi 515
II. Süheyl Ünver: 'İnsan' 519
a. Atavik Tesirler 519
b. Süheyl Ünver: 'Huyları' 521
c. Süheyl Ünver: Hayat Felsefesi 525
ç1. Süheyl Ünver: Âlim ve Sanatkâr 531
ç2. Süheyl Ünver: 'İstanbul Efendisi' 533
d. Süheyl Ünver'in Ailesi, Dostları ve Öğrencileri 535

B- SÜHEYL ÜNVER'İN
FİKRÎ DÜNYASI VE ESERLER / 538

I. Tarihin Yorumu 538
1/a. Malzeme Sunan Bir Kaynak Olarak Tarih 538
A. Notlar Kütüphanesinin Kurulması 545

B. Arşiv ve Kütüphane Kurulması 546
C. Resimli Türk Tarihi 549
1/b. Süheyl Ünver'in Tarih Görüşü: Malzemeden Felsefeye 552
II. "Türk Ruhu" ve Tarihte Türkler 557
III. Türk Medeniyetinin Karakteristik Çizgileri 565
IV. Süheyl Ünver'in Türk Tarihine Bakışı 571
V. Süheyl Ünver ve İstanbul 582

C- Eserleri / 588

A -Yayınları 588
B - El Yapması Eserleri 592
I - İlmî Çalışmalarının Yoğunlaştığı Alanlar 593
1A. Türk Tıp Tarihi 593
1B. Süheyl Ünver ve Eczacılık Tarihi 600
2. 'İlimler Tarihi' 602
3. Anti-Pozitivizm ve Mistisizm 604
4. Türk Kütüphanecilik Tarihi ve Süheyl Ünver 608
II - Süheyl Ünver: Sanatkâr 611
1. Türk Sanatı 611
2. Türk Süsleme Sanatı 614
3. Türk Minyatür Sanatı 619
4. Türk Sanatının Diğer Dalları 621
5. Süheyl Ünver ve 'şiir' 623

Süheyl Ünver Üzerine Bir Değerlendirme 625
1. Süheyl Ünver'e Yönelik Eleştiriler 625
2. Süheyl Ünver'e Övgüler 632

Sonuç 638

Bibliyografya 645

Kısaltmalar 652

İsim Dizini 653

İLK BASKIYA ÖNSÖZ

EĞER tarih felsefesinde tarihçi-filozof H. Taine'in ileri sürdüğü fikir savunulacak olursa gerçek tarih, aslında, ruhların tetkikinden ibarettir. Bu düşünceden hareketle, bir insanın tarihini yazmak onun iç alem medeniyetine girmek ise Ahmed Süheyl Ünver'in hayat hikâyesini kaleme alan kişi çok şanslı bir konumdadır. Zira Süheyl Ünver, herşeyin evvelinde ve ötesinde bir insan-ı kâmildir. Dolayısiyle onun ruh iklimine girmek, gerçekte, ona yakın olanları ve öğrencilerini doyuran, teselli eden, ileriye dönük dağınık ve başıboş hareketlerine çeki düzen verip programlayan, seven, güzeli sevdiren, hayatla barıştıran, itminana erdiren, 'ebü'l-vakt' olmaktan kurtaran, 'ibn'ül-vakt'a geçişin önemine işaret eden, bunun vasıtalarını sunan bu insanın içine Cenab-ı Hakk'ın üflediği '*nefha-i ilâhi*'ye kavuşmak demektir.

Dileseydi pek rahatlıkla kendi hayat hikâyesini, adım adım, yer yer gizlilikler içine çekilmiş ya da hep bilinen taraflarına ışıklar salaraktan yazabilirdi[1]. Ancak o, bu işi üstlenecekleri girebilecekleri engin bir malzeme yığınını herşeyi ile hazır bırakt[2]. Muhtemelen böylesi bir davranışın gerisinde farklı cephelerden kuşatılmak isteği ağır basmaktayd[3].

---

1 Süheyl Ünver otobiyografik bir çalışma yapmadı, ancak biyografik bir çalışmanın öneminin farkındaydı. Onun sözleriyle: "Hakiki alimlerin biyografileri vardır. Onu bibliyografları takib eder" [17. V. 1983'de İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesinde Osman Ergin'in doğumunun 100. yılı vesilesiyle yaptığı konuşmadan Bk., Osman Ergin Üstadım, (Dosya) (GM)] Bu çalışma devam ederken değerli kızı Gülbün Mesara mevcut A. S. Ünver bibliyografyalarının yetersizliğini dile getirince, onun yukarıdaki sözlerini emir telakki ederek, birlikte bir "A. S. Ünver Bibliyografyası" çalışmasına başladık.

2 Bunlar arasında sadece bir taslak denemesi dikkatleri çekicidir: "Dr. Süheyl Ünver Dünyası", 26. VII. 1981 (GM) zarfında rastladığımız "Süheyl Ünver Dünyası" başlıklı üç sahifelik notun satır başlıklarını "yazıya girecek konular" olarak tesbit etmişti. Bu taslak baba ve anne tarafının tesbiti ile başlıyor ve "Medreset'ül-Hattatîn" ile son buluyor. "Tıp Hayatım" başlıklı notlarında da hekimlik hayatının satırbaşlarını tesbit etmiştir [Krş., ASÜ., 'Tıp Hayatım' (27.

Zira Süheyl Ünver, kendisini ne yaşarken ne de vefatından sonra bir merkez yapmadı. Aksine, büyük ruhlar ve misyon sahibi moralistler gibi kendisini tanıyan her insana teklifsizce taşıdı. Dolayısıyla onu az veya çok tanıyan, ona bir nisbeti olan herkesin canlı bir Süheyl yanı vardır[4]. Bence Süheyl Ünver'in somut gerçekle birlikte yürüyen ve yaşayan başarısı buradadır. Onu tanımayan bir kimsenin bile eserlerine nüfuzla Süheyl'in ruh ikliminе gireceğine olan inancım tamdır.

Süheyl Ünver, herkese nasibi kadar verdi, çok sevildi. Bu sevgi bazılarında *meveddete* dönüştü. Onu tanıyan ondan istifade edenlerden bazıları temiz ruhlarını kişisel egoizmalarının emrine verip daha onu yaşarken unutturmak, vefatıyla başarısını küllemek istediler. Bunların bile -eğer Türk kültürünün bilinçli tahripkârları değillerse- Süheyl Ünver'e göz kırpan bir yanları vardır. Kaldı ki Süheyl'i sevmek insanın kendisini sevmesi demektir. O çok kişiye çölde menba suyu oldu. Türk kültür tarihi içinde sürekliliği gerçekleştirirken süsleme sanatımızı günümüzde tekbaşına yeniden diriltti, bunları emin ellere teslim etti, onları da ruh selâmetiyle mükâfatlandırdı.

Süheyl Ünver üzerine kaleme aldığımız bu biyografik çalışma esas itibariyle psikolojiktir. Ancak yer yer ferdi psikiyatri tarihimizin çözülen Osmanlı'dan dirilen Cumhuriyet'e geçiş dönemiyle de zımni köprüler kurmaktadır. Böylesi bir kurgunun iç örgülerinin

VI. 1981). Tasnif edilmemiş muhtelifler içinde, (GM)]. Aslında onun yayınlanmış eserleri ve yayınlanmamış not ve yazılarında dağınık bir şekilde hay'at hikâyesi etraflıca kaleme alınmıştır. Süheyl Ünver'in böylesi bir yolu ihtiyar ederken Muallim Cevdet'in uslubunu benimsediği görülüyor [Krş., O. Ergin, Muallim M. Cevdet, (İstanbul, 1937), s. 302].

3 Yaşarken onun hayat hikayesini yazmak isteyen ve bu hususta basılmamış bir monografi ortaya koyan İhsan Ozanoğlu bu dileğini Süheyl Ünver'e açınca onun cevabı pek manidar olmuştu: "Ben kendimden, kendi varlığımdan ve hizmetlerimden bahsetmeyi hiçbir zaman arzu etmedim, edemem de... Bu sebeble beni mazur görürsünüz, Ozanoğlu... Asaletten, necabetten, ilminden, sanatından gerek manevi gerek maddi varlığından bahsetmek tahdis-i nimettir. Pek iyi bildiğiniz vechile Tanrı bana en yüksek ilim verdi. Yüzlerce eser yazmak nasib etti; servet verdi; okuduk okuttuk. Zengin bir kütüphane ve yine zengin bir arşiv kurduk. Yüzlerce sanat eseri meydana getirdik. İlme, millet ve memlekete beşer takati içinde hizmet ettik diye konuşmamız bir taazzum, bir tekebbür ve nihayet gayr-ı ahlâki bir hareket değildir. Allahü-teala Duha suresinde "ve emma binimeti rabbike fehaddis" [Rabbinin nimetini daima minnetle an, şükranla anlat] buyurmaktadır. Tahdis-i nimet et. Allah servet verdi, mal verdi, ilim verdi, vazifemi yapmaya imkan verdi, zafer verdi diye. Nasıl ki Molla Hüsrev fürû-ı fıkhın ana kitaplarından sayılan Eddürer adlı ölmez eserinde 'şimdiye kadar fıkıh ahkâmına dair böyle bir eser meydana getirilmemiştir. Bu gerçeği tahdis-i nimet için ifade etmek isterim' demektedir. [Ben] bu talebinizi şimdilik karşılayamayacağım. İstanbul'da düşünür ve bir neticeye bağlarız" [İ. Ozanoğlu, Kastamonu Kültür ve Folkloru Biyografi: Ahmed Süheyl Ünver, (Kastamonu, 1968), s. 7-9 (mimeo). (GM).]

4 Bu bağlamda Süheyl Ünver'in şu iki sözü yolumuzu aydınlatacaktır: "Kimseye nisbet etmedim. Fakat herkesde nisbet aradım"; "Seninle nisbetim var. Zira mütenasibimsin" [ASÜ., Ankara, Defter No. 67, (SK)].

düğüm noktalarına kaçınılmaz olarak yukarıda sözü edilenlerin yanında başka unsurların girmesi gayet tabiidir. Çünkü Süheyl Ünver'in hayat hikâyesinin renkliliği, tanıştığı insanların çeşitliliği, merak ve araştırma alanlarının sınır tanımayışı, ruhun insanlara ve eşyaya boşalması ya da öz'ün üzerine çekilmiş birer maddi kalıp ya da peçe olduğundan bunların tahlili araştırıcıyı felsefeden tasavvufa, pozitif bilimlerden tarihe ve sanata kadar değişik ve zıt bilgi alanlarının içine çekmektedir. Gerçekte onun eser ve davranışlarıyla dış alemde şeyleşen, bu görünümlere hakiki rengini ve kimliğini veren unsur Süheyl'in ruh safiyeti ve derinliğidir. Süheyl Ünver'in şahsiyeti ve fikirleri onun kendi kozmozunda geliştirdiği münhasıran kendine ait bir iradeden ve kendi hareket alanı içine sıkışan bir enerjiden ibaret kalmadı. Her an bir vesile ile kitap, makale, not, mektup, arşiv malzemesi, sohbet, ders, tetkik gezisi vb. ile dışa boşaldı, somutlaştı ve muhataplarına ulaştı. Bugün için onun muhatapları ve hayatı biziz. Çünkü onun hayatı kendini bir parça Süheyl addedenler için gerisinde Türklüğün yekpare kimliğidir. Kaldı ki, bugün biz olan onun hayatı birbirini pek tanımayan en az iki koldan ailesi (evlatları, torunları) ve öğrencileri arasında akarken bu çizgilerin zaman içersinde muhataplarını -torunlarının çocukları, öğrencilerinin öğrencileri olarak- kaybetmeyeceğine inanıyorum. Zira, ivazsız garazsız, büyük ruh mimarlarını gıpta ettiren ve Türk kimliğine dünden bugüne hayatiyet veren günümüzdeki tek sentez Ahmed Süheyl Ünver'dir. Dolayısiyle bu kitap bu gerçeğe iman edenlerin -eşi, çocukları, torunları, akraba ve dostları, öğrencileri ile- onu görmeyen fakat eserleri ile Ünver'den istifade eden ve edeceklerin de hikâyesi olacaktır.

Ben, kendi payıma, onu tanıyan her insanda Süheyl'i aradım. Tanıdığım Süheyl'ler benim ufkumu genişletti, ihata gücümü artırdı. Fakat güç bir sanat olan biyografiye dair böylesi bir çalışma ile okuyucuya dolu ve zengin bilgilerle ulaşmak arzu ve istidadını tek başıma kendimde bulamazdım. Gördüğüm yardımlarla bütün Süheyl'leri birleştirmeye gayret ettim. Gene de son kertede ortada iki Süheyl kaldı. Önce, eldeki maddi verilere basaraktan ortaya çıkan bu çalışma herkese hitab edecektir. Bunda da ağırlıklı olarak bendeki Süheyl sözün sahibi oldu. İkinci Süheyl ise yazdıklarımın ötesinde kalan bir duygu hali olarak bazı bazı tecelli etti. Bu da yazıdan da sözden de öte bir ruh hali idi. Zaman zaman yaşadığım hali başkalarında da gördüm. Tesellim şu ki bu noktada yalnız kalmadım. Sayısı ve sınırları iyice daralmış bu alanın insanlarıyla bir arada olmak bana insanın kendi içine adım atması gerçeğini öğretti. Esasen Süheyl Ünver de bunu başarmış ender bulunan olgun bir insan değil miydi?

Bu mübarek insanın vefatından sonra onun hakkında birşeyler kaleme alıp önce gönül borcumu ödemek istiyordum. Hoca'ya karşı içim, kalbim minnet hisleri ile dolu idi. Bunu her vesile dile getirir, ailesi, talebesi ve dostlarıyla anılarımı bölüşürdüm. Ne de olsa onunla 18 yıllık bir sohbetim vardı. Kaldı ki Süheyl Ünver'le bulunduğum her mecliste ya da kendi beraberliğimizde söylediği hemen herşeyi kaydetmiştim. Fakat itiraf ederim ki beni aşacak bu çalışmanın içine çekileceğimi, hatta itileceğimi, işin başında tahayyül

bile edemezdim. Çalışmalarım yol aldıkça ortaya çıkan tablo bir gönül borcunun ödenip ödenmemesi meselesini aştı. Vefa borcu milli bir borca dönüştü. Zira, günümüzde ayaklarımızın bastığı zemin kaymakta, Türklük davası giderek garipleşmekteydi.

Ünver'in vefatını müteakip aile - talebe arasıdaki acı dinmeye yüz tutunca hocamızın saygıdeğer ve sevgili kerimeleri Gülbün Mesara Hanım babası için biyografik bir çalışmaya başlamamı istediğinde benim de kafamda böylesi bir fikrin kuluçka dönemini yaşadığımı ifade ettim. Lütfettiler, bana unutamayacağım bir cömertlikle kendilerinde bulunan Süheyl Ünver'e ait arşivi kullanma imkanını verdiler[5]. Ben işe önce Gülbün Mesara'nın Çiftehavuzlar'daki evinde arşiv ve kütüphanesinden başladım. Süheyl Ünver'in defterleri, dosyaları, zarfları, tasnif edilmemiş ufak kağıtlara kaydedilmiş (yüz) binlerce notlarını, kitap ve makalelerini, basılmamış mimeografik makalelerini, mektuplarını, ona yazılmış mektupları, el yapması sanat eserlerini, hülasa Süheyl Ünver'in parmaklarının ucundan çıkmış kızında mevcut herşeyi tetkik ettim, bu çalışmam için gereken notları aldım. Bu meyanda benim mütevazi kütüphanemde Ünver'e ait olanları da tekrar elden geçirdim. Çiftehavuzlar'daki arşivi aşağı yukarı tükettikten sonra gözlerimi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi TTE.'deki kaynağa çevirdim. Daha sonra beni Süleymaniye Kütüphanesinde bekleyen bir ummanın içine girdim. Bu meyanda belki hocanın himmeti, hiç hesapta yok iken resmî bir görevle Ankara'da bulunmaklığım gerekti. Komisyon toplantılarından önce veya sonra TTK'da Dr. A. Süheyl Ünver Arşivi'ni de tetkik ettim. Bu kaynaktan da bilgiler derledim, yararlı notlar aldım. İtiraf etmeliyim ki hayatta iken yanında bulunmama rağmen onu ne kadar eksik tanıdığımı anladım ve bütün bu devasa birikim içerisinde hayrete, şaşkınlığa düştüm. Son kertede bu yüce insanın büyüklüğüne inandım, iman ettim, Ülkemizin insanlık camiasına böyle bir örnekle katıldığını görmekle de ayrıca bahtiyar oldum. Şu kadar ki ancak melekleri kıskandıracak bir safiyetin çalışmaları beni çoğu kez ya sarhoş etmiş ya da aklımın fizik sınırları içerisinde bocalamaya itmiştir. Böylesi bir ruh hali beni itaati altına alınca müstağrak halimin muhafazası için çalışmamı o anda kesiyordum. Bu sözlerimde herhangi bir mübalağa payının olmadığına okuyucuyu inandırmayı çok isterdim[6].

İnsanî ilişkilerimizin sevgi ve dayanışmaya dayalı temellerini zaafa uğratarak maddi esaslara doğru süratle aktığı günümüzde Ünver ailesinden gördüğüm yakınlık ve sıcaklığı

---

[5] Profesör A. Kazancıgil'i zikredecek olursak: "Son iki yıldır Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, Ünver'in kızı ünlü Türk süsleme sanatları uzmanı Bayan Gülbün Mesara'nın da yardımı ile Ünver'in hayat hikayesini ayrıntıları ile tesbit etmekte ve yayınlarının tamamını derlemeğe çalışmaktadır" "Bilim Tarihçilerimiz: Süheyl Ünver", Bilim Tarihi, sayı 4, (Şubat 1992), s. 30.

[6] Aslında bu ifadenin ne kadar zor ve zorlayıcı olduğunu biliyorum. Bu çalışmayı sürdürürken kaleme aldığım bazı bölümleri Ünver ailesine okumaktan büyük bir haz duyardım. Bu güzel insanlardan gelen tepkiyi şöyle özetleyebilirim: "Burasını çok ruhlu yazmışsın". Aileden gelen

Cenab-ı Hakk'ın müstesna bir hediyesi olarak kabul ettim. Artık benim de onlardan biri olduğuma dair aile üyelerinin birbirlerinden bağımsız beyanları önce kendi ruhunu ortaya koydu, sonra da bu çalışmanın içini doldurdu. Aziz ve saygıdeğer Müzehher Ünver bana eşi hakkında bilmediğim çok şeyi anlattılar. Aydın Ünver ve Gülbün Mesara babalarını anılarıyla dile getirdiler. Dürdane Ünver de kayınpederinden derlediği not ve defterlerini istifademe sundu. Ünver'in damadı Reha Mesara ise bu çalışmanın tamamlanmasında beni manen teşvik ettiler. Ahmed Yakupoğlu'ndan Süheyl Ünver'e dair epey bilgi topladım. Bilhassa Süheyl Ünver'in tasavvufî dünyasının gün ışığına çıkmasında birçok müşkülümü hallettiler. Onun sunduğu anılarla Ünver'in arşivindeki kayıtlar birleşince hekim ve sanatkar Ünver'in iç alemini nasıl inşaa ettiğini kısmen de olsa tesbit etmiş olduk. Ali Öztaylan da çok özlü bilgiler aktardılar. Ahmed Yakupoğlu ve Ali Öztaylan gibi fakirlikleriyle övünen gönlü saf insanların dualarından bu kitabın nasibdar olduğunu şükran duygularımla ifade etmek isterim.

Kendileriyle görüşmek saadetine kavuştuğum Sare Özkul Hanım kardeşine ait anılarını dile getirdiler. 1993 Mayısındaki vefatı ona şükran borcumu bu kitapla ödememe mani oldu. Diğer taraftan Ferzan Bengi ve Ülker Erke eniştelerini anlattılar. Teşekkür borçlu olduğum insanların sayıca çokluğu yanında bilhassa şu zevatı zikretmek isterim: Azade Akar, İlhan Gökşen, Arslan Kaynardağ, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Muammer Ülker insan ve hekim-sanatkar Süheyl Ünver'i hemen her vesile dile getirdiler. Hasan-Âli Göksoy'da kitabın fotoğrafları için bir Süheyl-dostu olarak çabasını esirgemedi. Yusuf Mardin Üstadımın sadrından aruz kalıplarını dolduran 'tarih'i için müteşekkirim.

Bu kitabın dizilmesinde İsrafil Dağlı ve S. Cem Kaygusuz Beyler gerçekten zoru başardılar. Kendilerine teşekkürler ederim.

Nihayet Neslipîr ve Fatma Canan Sayar hanımların da bu çalışmanın tamamına ulaşmasında katkıları büyüktür. Kendilerine teşekkür borçluyum.

Bu çalışma benim akademik anlayış ve ölçülerime göre eksik ve kusurlu kaldı. Zaman ne gösterir bunu bilemem. Ancak Süheyl Ünver'i bilenlerin ve tanıyanların kusurlarımızdan dolayı bizi hoşgörmelerini dilerim. Diğer taraftan Ünver'i bu kitapla tanıyacak olanlar

bu lütufkâr sözlerin dışında beni istiğraka iten sebeblerin gerisinde öyle veya böyle bir bilgi birikiminin birbirleriyle temassız uçlarının bir diğerini tamamlaması gerçeği bulunmaktadır. Ben yıllar önce Amiş Efendi'ye ait bir söz işitmiştim: "Türk devleti kıyamete kadar bakidir". Bu söz ile Atatürk'ün 1926 İzmir suikastinden sonra söylediği "Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır"ı arasında herhangi bir bağlantı düşünce ufkuma gelmemişti. Ne zaman ki Süheyl Ünver üzerine çalışmaya başladım, Amiş Efendi'nin söylediği bu sözü Mecdi Efendi Süheyl Ünver'e duyurmuş. Süheyl Ünver de içeriden dışarıya sızdırmadan bu sözün sahibi olmuştu. Gerek Atatürk ve gerekse Süheyl Ünver Türklüğe hizmetten bir an geri durmamış, bu uğurda fani hayatlarını tamamlamışlardır. Türk ulusunun bekasının sözde ve fiilde biraraya getirildiğini görmek maddi mesuliyetimi yerine getirirken beni ruhen sarhoşluğa itmiştir.

bazı noktalarda yazarın zorlamaları yanında lüzumsuz kalem oynatmalarından rahatsızlık duyabilirler. Bu gayet doğaldır. Ancak böylesi durumlar için meşhur bir Arap sözünü, rahmetli Osman Ergin'i hayırla yâd ederek, söylemek isterim: 'İstediğini al, beğenmediğini bırak!' (Huz mâ safâ da' mâ keder ["Gönül şenliğini al, kederi bırak!"]). Başarı Allah'tandır.

Ahmed Güner SAYAR
Kasım 1993, Teşvikiye

İkinci Baskıya Önsöz

A. Süheyl Ünver'in hayatı, şahsiyeti ve eserlerini konu alan bu kitap çalışması dolu bir on yıl sonra ikinci baskısını idrak ediyor. Ana metnin ruhuna dokunmadan aradan geçen on yıl kitabın maddi yapısında bazı değişikliklerin yapılmasını zorunlu kıldı. Yapılan ilaveleri, kitabın tashihi izlemiş, ayrıca Süheyl Ünver albümünden alınan yeni fotoðraflarla metnin zenginle¸mesi yoluna gidilmi¸tir.

Bu çalışmanın son on yıllık hülâsası farklı iki damarı bir sarmala dönüştüren bir Süheyl Ünver rönesansını ba¸latmış olmasıdır. Bu damarlardan ilki, Türk insanı için 'Türk'ün ne olduğunun Süheyl Ünver'in şahsında somutla¸masıdır. Artık onun el yapmaları defterleri gün ışığına çıkıyor, Türk tarihinin uzanılamıyacak köşelerine ışıklar salıyor gıpta edilecek çalışkanlığıyla hepimize rehber oluyor. İkinci damara gelince; bu Süheyl Ünver'in bir insan-ı kamil olarak kendini nasıl başarıyla tezyin ettiği gerçeğidir. Böylesi bir ruhî tezyinata ihtiyaç duyanlar için bu kitapta tesbit edilen onun hayatı hiç farkında olmadan, bir yol gösterici olmu¸tur. Süheyl Ünver'in peygamberane ruhundan ışık almak ise bu kitabın müellifi için en büyük rahmanî ikram olduğunu tahdis-i nimet ederek belirtmek benim için bir borçtur.

Kitabın ikinci baskısınıda tashih işini severekten omuzlayan Hüseyin Top dostuma, Süheyl Ünver hocamızın sevgili kerimesi Gülbün Mesara'ya da her zamanki titizliğiyle resimler bölümünün yeniden şekillenmesindeki katkısı için müteşekkirim. Ötüken yayınevi yöneticilerine, Nurhan Alpay ve Erol Kılınç'a da kitabın Ötüken yayınları içinde çıkması için gösterdikleri çabadan dolayı teşekkür ederim.

Selimiye
13.IX.2004

HAYATI
(17. II. 1898 – 14. II. 1986)

"Bu çocuk büyür gider, beni unutmaz"
Ahmed Amiş Efendi
(? - 1920)

I
GİRİŞ

AHMED SÜHEYL ÜNVER'in 17 Şubat 1898 (26/27 Ramazan 1315) Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan Kadir Gecesi İstanbul Haseki'de Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi, Bostanhamamı sırasında 32 nolu evde başlayan maddi hayatı 14 Şubat 1986 (5 Cemâziyelâhir 1406) Cuma günü saat 14.50'de gene İstanbul'da, Kalamış'ta Fener Caddesi No. 19'da son buldu. Başlangıç itibariyle onun hayat hikâyesinin ardında 19. yüzyıl Rumeli Türküğü ile Anadolu Türklüğünün esaslı bir terkibi bulmaktadır. Bu hayat İstanbul'da zuhur edecek, cismânî hayatının yanısıra manevi dünyasını da orada kuracak, gene İstanbul'dan eserleri ile etkisini sürdürecektir.

İstanbul, mimariden hat sanatına, süslemeden ebrûya, hatta Türkçesine kadar güzele aşık Türklerin cidden özenip kurdukları ve medeniyet âlemine armağan ettikleri bir şehirdir. Oysa gene bu şehir Türklerin bir başka açıdan, insanın insan olması açısından, İstanbul efendiliğini insanlığa armağan etmişti. Süheyl Ünver'in kişiliğinde İstanbul efendiliği zerafet ve inceliğinin kendi içinde farklı ve mümtaz bir örneğini buldu. Süheyl Ünver'in vefatıyla İstanbul, kendi çözümlemesi olan ve önce bütün ağırlığını bir kuyumcu sabrıyla iç âlem medeniyetini inşa eden daha sonra bu ruh inceliğini eşyaya, diline, hareketlerine nakşeden bir insan tipolojisini de noktalamış oldu.

Süheyl Ünver'in maddi hayatı tükenmiş olmasına rağmen, hocalığı, efendiliği, aile babalığı ve bıraktığı hatıralar onu canlı kılmaktadır. Özellikle kaleme aldığı yazıları, resim, tezhip, minyatür ve defterleri, dosyaları, zarflar içerisindeki notları ile en yakınlarını bilhassa ona hoca-talebe ilişkisi içersinde onunla gönül bağı kuranları her an şaşırtmağa devam etmektedir. Onun elinden çıkıp somutlaşmış kitap, makale, gazete yayınları, mektup, defter-mektup, resim, minyatür, tezhip, fotoğraf, kroki, plan, makta'a, defter, dosyalanmış notlar ve tasnif edilmemiş sayısız kağıt parçaları

üzerine alınmış çeşitli notlar vd.'ni yeniden üretmeğe fizik olarak aynı maddi ömrü yaşamağa hazır bir insanın, programlansa dahi, başaramayacağı açıktır.

O fani hayatını daima mensubu olmaktan gurur ve saadet duyduğu, yüceliğine inandığı Türk milletinin kültürel değerlerine adadı, Türklüğün mazisini istikbale götürecek Türk insanına has çizgileri tek tek tesbit etti, bunların üzerine tereddütsüzce gitti ve bilgi verilerini topladı. Arşivi ve yayınlarıyla mazinin çalışkanlık ve becerisinin ürünlerini Türk kimliğinin pekişmesi için gelecek kuşaklara bıraktı.

Bu çalışma Süheyl Ünver'in hayatı, şahsiyeti fikri dünyası ve eserleri üzerine giriş mahiyetinde bir kalem tecrübesi olacaktır. Bu müstesna insanı tanımakla hakikaten elem tarafı ağır basan maddi hayatımıza bir ferahlama, bu yönde bir odak değişikliği getirirse Süheyl Hocamızı tanıma yönünde esaslı bir adım atılmış olacaktır.

Yaşantı çizgisinin ve eserlerinin tam bir dökümünün yapılması onun hayat hikayesinin başlangıç noktası itibariyle iki kanattan bir kaç kuşak geriye çekilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yolla aile ağacının tesbiti Tanzimat ve ertesinde merkezde ve çevrede yaşayan iki Türk ailesinin gün ışığına çıkarılması kadar farklı çevrelerden İstanbul'a akan iki ırmağın birleşerek bir ummanı oluşturmasının da hikayesi olacaktır.

Süheyl Ünver'in "baba" soyunu araştırırken Osmanlı devletinin, hususiyle Türklüğün Balkanlardan ilk kopuşu olan 1293 (1877) Osmanlı-Rus harbinin savurduğu insanların halâ kanayan yaraları ile bunların acı sergüzeştlerini tesbit ettik. Bu noktayı gün ışığına çekerken Balkanlara serpiştirilmiş Türk kültür varlıklarının da incelenmesi kaçınılmaz oldu. Bu ise Süheyl Ünver'in Türk milliyetçiliğine yönelişinin ilk esaslı dürtüsüdür. Anadolu Türklüğünün Tanzimat öncesinde çevreden merkeze gelişi ile İstanbul'da 'anne' tarafı ile alışılagelmişin dışında bir görünüm kazandığı görülüyor. Bu yeni görünümü belirleyen unsur ailenin güzel sanatlarla kurduğu yakın bağdan kaynaklanmaktadır. Süheyl Ünver'in baba tarafı Rumelinde 1877'ye kadar huzurdan huzursuzluğa geçişi yaşadılar. Nihayet o topraklardan sökülüşlerini etlerinde, canlarında duydular. Oysa anne tarafı ile aile İstanbul'da sulh ve sükûn içindeydi. Kendine has bir konak hayatının nimetlerini birlikte bölüşerek yaşantılarını sürdürmekteydiler. Ailenin bütün huzur ve refahını Türk hat ve süsleme sanatı sağlamaktaydı. Maddeye karşı beslenen kanaatkârlık ve toplumsal dayanışma bu insanların kalp safalarını artırmaktaydı. Dede Mehmed Şevki Efendi ile onun dayısı Mehmed Hulusi Efendi'nin Türk hat sanatında vardıkları merhaleyi ve elde ettikleri şöhreti tesbit ederken ister istemez Osmanlı Devleti'nin bir kültür merkezi olan İstanbul'un sanat severlerinin Haseki'deki mütevazi konağa taşınmalarını da göz ardı

edemiyoruz. Fakat asıl önemli olan ailesinde altı tane hattat ve güzel sanat ustasının Ahmed Süheyl'in san'atının doğumuna olan etkileridir.

Gerçekten de Ahmed Süheyl Ünver iyi bir anne ve babadan ilim [zahirî (pozitiv bilim) ve batınî (tasavvuf)] ve sanat [Türk sanatının her dalı] kabiliyetiyle dünyaya geldi. Bunları nasıl inkişaf ettirdiğini araştırırken aslında örnek kişiliği, sayısız eserleri ve yetiştirdiği evlat ve öğrencileriyle onun ileriye dönük yanını da kuşatmış olacağız.

II
Mustafa Enver Bey

Ahmed Süheyl Ünver baba tarafından Tırnova'lıdır. Bugün milli sınırlarımızın dışında Bulgaristan'da kalan bu güzel belde Çereviç dağı eteklerinde Tuna nehri ayaklarından Santra ırmağı üzerinde 15.000 nüfuslu bir sancak merkezi idi[1]. Türkler diğer unsurlarla birlikte Tırnova'da 14. yüzyılın sonlarından[2] 19. yüzyılın ortalarına kadar sulh ve sükûn içinde yaşadılar, âsûde bir ömür sürdüler, bu topraklarda adaletle hükmettiler. Gene bu topraklarda siyasi, iktisadi ve kültürel varlıklarını perçinleyerek insan-insan ilişkilerinden somut eserlere kadar her alana kendi mühürlerini vurdular[3]. Bilhassa kalıcılığı olan ve yalan söylemeyen mimari eserlerde Türk'ün güzeli seven, güzele aşık karakterinin dışa döküldüğü bir gerçektir. Cami, mescid, tekke, zâviye, türbe, namazgâh, hamam, han, bedesten, çeşme, mezarlık, imarethane, medrese, köprü, ev vd. ile Türklük bu bölgedeki mevcudiyetini tarihe tescil ettirmişti. Sadece Tırnova'da, 1860 yılında, 15 cami, 3 medrese, 23 okul, 6 tekke, 5 mescid ve 1 rüşdiye vardı[4]. Ayrıca Türkler 19. yüzyılda buralarda askeri ve sivil hastahane yapımına da özen göstermişlerdi[5].

---

[1] S. Ünver'in notlarından: "Tırnova hakkında malumat var, sahife sahife görmek lazım" dediği Mecmua-ı Resail, Fatih K. 5443'de kayıtlıdır [Krş., ASÜ., 'Tasnif edilmemiş notlar', (GM)].

[2] 1388'de Ali Paşa "Tırnova kalesinin fethine azimet eylediler. Allah'ın inayeti ile kısa zamanda onu da fethedib ele geçirdiler" [Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, Solakzade Tarihi, (İstanbul, 1297), s. 41. Ayrıca krş., Ruhi Tarihi, (yay. Y. Yücel-H. E. Cengiz), Belgeler, sayı 18, (1989-1992), s. 390.].

[3] Krş., ASÜ., "Fatih Sultan Mehmed'in Rumeli'deki Eserleri", Tarih Dünyası, Sayı 9, (1950), s. 382-385.

[4] 'Tuna', No. 43, (16 Şaban 1282)'den zikreden B. N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, (Ankara, 1986), s. 28. Tırnovada'ki Türk eserlerinin toplu bir dökümü için bk. E. H. Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, IV, (İstanbul 1982), s. 142. S. Ünver'in Tırnova'ya dair en